

İş ve Özel Yaşam (İş Dışı Yaşam) Memnuniyeti Arasındaki İlişki Yapısının Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi

Examining of the Relationship Structure Between Job and Special Life (Nonwork) Satisfaction with Nonlinear Canonical Correlation Analysis

Prof. Dr. Şahamet Bülbül - Öğr. Grv. Dr. Selay Giray

Öz

Yaşam memnuniyetinin, iş yaşamı ve özel yaşam olmak üzere temel iki alt boyutu bulunmaktadır. Bu iki temel alt boyut arasındaki ilişki konusu, 1950'lerden beri farklı disiplinlerden pek çok sosyal bilimcinin ilgisini çekmektedir. İş yaşamı memnuniyeti ve özel yaşam memnuniyeti arasında etkileşim olması beklentisi ile bu etkileşimi açıklamaya yönelik olarak farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Çalışmanın başlıca amacı; iş ve özel yaşam memnuniyeti arasında ilişki olup olmadığının, ilişki mevcutsa bu ilişkinin düzeyinin belirlenmesidir. İlişki düzeyi belirlendikten sonra, bu ilişki düzeyinin temel demografik özellikler ile iş yapısının çeşitli özellikleri açısından farklı alt gruplara göre değişiklik gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Çalışmada TÜİK Yaşam Memnuniyet Anketi verileri (2008) kullanılarak, bulgulara Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi metodu ile ulaşılmıştır.

Gerçekleştirilen analiz sonucunda; iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki % 66 olarak hesaplanmıştır. İlişkinin yönü, çapraz tablolarda yer alan frekansların büyüklüklerine dikkat edilerek yorumlanmaya çalışılmış; taşma yaklaşımına uygun olarak aynı yönlü ilişkinin sözkonusu olabileceği sonucuna varılmıştır.

Var olduğu bulunan orta üst düzeydeki ilişkinin, çeşitli gruplarda çok farklılaşabildiği saptanmış olup, yapılacak her çalışma için konu ile ilgili önemli değişkenlerin kategorilerine göre analizlerin tekrar edilerek ilişki katsayısının tepkisinin incelenmesi önerilebilir. Bu şekilde yapılan yorumlar daha gerçekçi ve güvenilir olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi, Yaşam Memnuniyeti.

Abstract

Life satisfaction has two essential subdimension that are job satisfaction and special life satisfaction. The subject of the relationship between these two basic subdimensions catch most of social scientists attention since 1950. With expectation of existing interaction between job satisfaction and special life satisfaction, different theoretical approaches developed.

The basic objective of this study is to determine whether existing relationship between job satisfaction and special life satisfaction, and if there would be a relationship, to determine the level of that. After determining this relationship level, it will be investigated if there is any variation in this coefficient in different subgroups of demographical and job structural features.

In this study using Turkey Statistics Foundation life satisfaction survey data (2008) obtained findings with nonlinear canonical correlation analysis method.

In consequence of the analysis the relationship coefficient between job and special life satisfaction is calculated as %66. The direction of relationship is interpreted beholding the hugeness of frequencies in crosstabs. As a result of this interpretation we can say that a positive relation like suitable to overflow approach could exist.

According to the findings it could be observed that detected relationship level can vary in different groups. It could be suggested to examine the response of the relationship coefficient. In this way the interpretations would be more realistic and reliable.

Keywords: Multivariate Analysis, Nonlinear Canonical Correlation Analysis, Life Satisfaction.

Giriş

İş, mal veya hizmet üretmek amacıyla belirli bir zaman diliminde, ücret karşılığı gerçekleştirilen faaliyettir. Örgüt ortamında yapılan bu faaliyetler, beraberinde bir takım ilişkileri de gündeme getirmektedir. İnsan gününün önemli bir kısmını işinde geçirmekte olup, bu süreç ortalama olarak 20-25 yıl devam etmektedir. Yani birey, yaşamının önemli bir kısmını iş ortamında geçirmektedir. Bu nedenle iş yaşamı, çoğu bireyin yaşamında merkezi bir yere sahip bir alt yaşam alanıdır. Dolayısıyla işin, bireyin yaşamının vazgeçilmez bir parçası olduğu söylenebilir. (Kesler, 2005, s.78)

1920'li yıllarda ortaya atılmış bir kavram olan ve çalışanların, işlerine ilişkin duygularının bir reaksiyonu olarak tanımlanan iş yaşamından memnuniyetleri (tatmini, doyumu), bireylerin genel yaşam memnuniyetlerini doğrudan etkilemektedir. (Sevimli ve İşcan, 2005, s.55-56) Örneğin, bireyin iş ortamında bir takım özelliklerinin (örneğin yetenek veya insan ilişkileri gibi) geliştirilmesi, onun yaşamını anlamlı ve değerli bulmasını etkilemektedir.

Yaşamın bir süreç olması ve önceliklerin farklılaşabilmesi nedeniyle tanımlanması zor bir kavram olan yaşam memnuniyetine ilişkin olarak ise farklı tanımlar yapılabilmektedir. Yaşam memnuniyeti en genel şekilde bir bireyin genel olarak kendi yaşamından duyduğu memnuniyet olarak tanımlanabilir.

Bu açıdan genel yaşam memnuniyetinin belirleyici unsurları; bireyin iş yaşamı ve iş dışı (özel yaşam) yaşamındaki memnuniyettir. (Can ve Soyer, 2008, s.24-25)

Bireyin iş yaşamındaki mutluluğu ve memnuniyeti, sadece iş yaşam alanı ile sınırlı kalmayıp özel yaşamına da taşabilmektedir. Örneğin; iş yaşamındaki memnuniyetsizlik, bireyin aile ve arkadaş ilişkilerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Tam tersi durum da gerçekleşebilmekte; birey, iş yaşamının dışında cereyan eden sıkıntılarını, işine yansıtılabilmekte, verimliliğinde ve performansında düşüş gözlenebilmektedir. Bunun yanı sıra bu bireyler, özel yaşamlarındaki sıkıntıları düşünmemek için kendilerini işlerine de verebilmekte, üretkenliklerini arttırabilmektedirler. Bütün bunların yanında, genel olarak yaşamından memnun olan mutlu bireylerin üretkenliklerinin arttığı da bilinmektedir.

Dolayısıyla iş yaşamından duyulan memnuniyetin, yaşam memnuniyetini etkileyen önemli bir değişken olduğu ve benzer şekilde, yaşam memnuniyetinin de, bireyin iş yaşam alanını etkilemekte olduğu bilinmektedir.

Yaşam memnuniyetinin iki temel boyutu arasındaki etkileşime ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Temel yaklaşımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir. (Steiner ve Truxillo, 1987, s.71-72)

Taşma (Saçılma) Yaklaşımı

Taşma yaklaşımı; bir yaşam alanında örneğin iş yaşamındaki tecrübelerin, özel yaşam alanına geçtiğini ifade eder. Yani her iki tarafı benzer kılma eğilimi sözkonusudur. Bu yaklaşımda, iki yaşam alanındaki deneyimlerin, aynı yönlü ilişki içerisinde olduğu savunulmaktadır.

Dengeleme Yaklaşımı

Dengeleme Yaklaşımı'na göre; iki yaşam alanından birinde beklentiler düşük düzeyde gerçekleşerek düşük memnuniyete neden oluyorsa, bireyler bu olumsuzluğu dengelemek amacıyla diğer yaşam alanındaki beklentilerini gerçekleştirme çabasına girmekte yani yaşamlarının diğer alt alanında daha etkin olmayı seçmektedirler.

Bölünme Yaklaşımı

Bu yaklaşım, bireylerin iş ve özel yaşamlarının birbirinden bağımsız olduğu görüşüne dayanmaktadır.

Bu üç temel yaklaşımın dışında aşağıdaki yaklaşımların da teoride yer aldığı görülmektedir.

Araçsallık Yaklaşımı

Bu yaklaşım, bireyin özel yaşamında memnuniyete ulaşması ve bunu sürdürebilmesi için, iş yaşamlarını araç olarak kullanmaları şeklinde tanımlanabilir. Bu düşünce yapısındaki bireyler, kendilerine amaç olarak; iş yaşamındaki etkinliklerini geliştirmeyi seçmektedirler.

Çatışma Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre birey; sınırlı zaman ve enerjisini tek bir yaşam alanı için harcamaktadır. Yani iş yaşamından ve özel yaşamdan memnuniyet duyma birbirleri ile rekabet halinde olup bu iki ihtiyacın uzlaşması oldukça zordur.

Dağılıma Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre; işin bireyin yaşamındaki önem düzeyi, iş yaşamı ile genel yaşam memnuniyetinin yönünü belirlemektedir.

Literatür Taraması

Konu ile ilgili dünya literatürü incelendiğinde, iş ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların çoğunda, yaşam memnuniyeti ile kastedilenin iş dışı yaşam memnuniyeti olduğu ve araştırmaların çoğunlukla nedensellik üzerine yoğunlaştığı görülmüştür.

Elizur, 2006 yılında yapmış olduğu “Work and Non-work Relations: The Conical Structure of Work and Home Life Relationship” adlı çalışmada; 106 İsraili çalışan kişiden toplamış olduğu verilerle çalışmış ve sonuç olarak iş yaşamı ve aile yaşamı alanlarının net bir şekilde ayrıldığı temel bilgisine ulaşmıştır.

Moser ve Schuler, 2004 yılında yaptıkları “Is Involvement a Suppressor of the Job Satisfaction – Life Satisfaction Relationship?” adlı çalışmalarında büyük bir Alman elektronik firmasına uygulamış oldukları anket sonuçlarını kullanarak, 811 hacimli bir örnekleme çalışmış ve sonuç olarak iş memnuniyeti-yaşam memnuniyeti ilişkisinde, işin içeriğinin değil iş öneminin etkili bir faktör olduğunu belirlemişlerdir.

Frone, Russell ve Cooper, 1994 yılında yapmış oldukları “Relationship between Job and Family Satisfaction: Causal or Noncausal Covariation?” adlı çalışmalarında; 631 birimden oluşan rassal bir örneklem ile çalışmışlardır. Analiz için kullandıkları metot Yapısal Eşitlik Modellemesi olmuş; bulgularına dayanarak, iş ve aile yaşamı memnuniyeti arasındaki korelasyonun nedensel olmadığını ve iş memnuniyeti ölçeğinde yer alan değişkenlerin hiç birinin aile memnuniyeti ile anlamlı bir şekilde ilişkili olmadığını (tersi de geçerlidir) belirtmişlerdir.

Rain, Lane ve Steiner, 1991 yılında yapmış oldukları “A Current Look at the Job Satisfaction/Life Satisfaction Relationship: Review and Future Considerations” adlı çalışmalarında; iş memnuniyeti ve yaşam memnuniyeti konusunun teorik, ampirik ve metodolojik açıdan gözden geçirmişler ve çoğu çalışmada, taşma yaklaşımı ile tutarlı sonuçların elde edildiğini belirtmişlerdir.

Shaffer, 1987 yılında yapmış olduğu “Patterns of Work and Nonwork Satisfaction” adlı çalışmasında; 398 kadın ve 390 erkek üniversite mezunundan oluşan bir örnekleme çalışmış, örneklemini memnuniyet bileşen profillerine göre alt gruplara bölmüş, verileri analiz ederken Temel Bileşenler Analizi’nden yararlanmıştı. Geçmiş deneyimlerin, mevcut işin ve iş dışı aktivitelerin, genel memnuniyet tiplerinin oluşturulmasında belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Steiner ve Truxillo, 1987 yılında yapmış oldukları “Another Look at the Job Satisfaction – Life Satisfaction Relationship: A Test of the Disaggregation Hypothesis” adlı çalışmalarında; iş ve yaşam memnuniyeti çalışmalarının çoğunun üç temel ilişki tipinden (taşma, dengeleme, bölünme) birini desteklemek adına yapıldığını belirtmişlerdir. Aynı çalışmada 1980 yılında Rice tarafından ileri sürülen ‘Dağılıma Yaklaşımı’ndan da bahsetmişlerdir. Çalışmalarında yöneticilik konusunda ya da teknik pozisyonlarda çalışan, benzer büyüklükteki şehirlerde yaşayan, benzer yaşlarda ve eğitim seviyelerinde olan, 199 Fransız ve Amerikalı çalışandan oluşan bir örnekleme çalışmış, iki regresyon modeli kurmuş ve elde ettikleri sonuçların Dağılıma Yaklaşımı’nı desteklediğini görmüşlerdir.

Near, Rice ve Hunt, 1987 yılında yapmış oldukları “Job Satisfaction and Life Satisfaction: A Profile Analysis” adlı çalışmalarında; NewYork’ta 1975 yılında gerçekleştirilen 389 yanıtlayıcının anket sonuçlarını analiz etmişlerdir. Anket yanıtlayıcılarını iş ve yaşam memnuniyeti yüksek olanlar, iş ve yaşam memnuniyeti düşük olanlar, iş yaşamı memnuniyeti düşük, yaşam memnuniyeti yüksek olanlar ve iş yaşamı memnuniyeti yüksek, yaşam memnuniyeti düşük olanlar olmak üzere 4 gruba ayırarak, Diskriminant Analizi uygulamışlardır. Grupların profilleri tanımlanmış, ancak ayırimsama gücünün %36 olarak hesaplandığı, bu tanımlamalara güvenilemeyeceğini belirtmişlerdir.

Rice, McFarlin, Hunt ve Near, 1985 yılında yapmış oldukları “Job Importance As a Moderator of the Relationship Between Job Satisfaction and Life Satisfaction” adlı çalışmalarında; 2164 denek ile yapılan 1971 yılı Amerika Yaşam Kalitesi Anketi sonuçlarından yararlanarak, iş memnuniyeti-yaşam memnuniyeti ilişkisinin, işin önemi ile pozitif ilişki içinde olduğuna ilişkin bulgulara ulaşmışlardır.

Brief ve Hollenbeck, 1985 yılında yapmış oldukları “Work and the Quality of Life” adlı çalışmada; 1025 hacimli bir örneklem üzerinde çalışmış; iş ve yaşam memnuniyeti arasındaki korelasyon katsayısını 0,24 olarak hesaplamışlar, ayrıca iş ve yaşam memnuniyeti ilişkisinin kompleks mesleklere sahip bireylerde en yüksek olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Near, Smith, Rice ve Hunt, 1984 yılında yapmış oldukları “A Comparison of Work and Nonwork Predictors of Life Satisfaction” adlı çalışmada; 1977 yılında yapılan bir başka çalışmanın verilerini kullanarak bir regresyon modeli kurmuşlardır. Modelde, iş yaşamı memnuniyeti boyutu için iş memnuniyeti ve çalışma koşulları değişkenlerini, iş dışı yaşam memnuniyeti boyutu için ise aile yaşamı memnuniyeti, yaşam koşulları ve boş zaman aktiviteleri memnuniyeti değişkenlerini kullanmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre, kullandıkları değişkenlerin hepsi, genel yaşam memnuniyeti değişkenini açıklamakta anlamlı olarak bulunmuşlardır. Ancak çalışma koşulları, yaşam koşulları ve boş zaman aktiviteleri değişkenleri, genel yaşam memnuniyeti ile güçlü bir ilişki içinde bulunmamıştır. Genel yaşam memnuniyeti ile en yüksek derecede ilişkili olan değişken, aile yaşamı memnuniyeti olarak bulunmuştur.

Near, 1984 yılında yapmış olduğu “Relationships between Job Satisfaction and Life Satisfaction: Test of a Causal Model” adlı çalışmada; 1972, 1973 ve 1977 yıllarında Michigan Üniversitesi’nce toplanmış olan verileri, Path Analizi ile incelemiş, sonuç olarak diğer değişkenlerin etkileri kontrol altında tutulduğunda iş yaşamı memnuniyetinin yaşam memnuniyetinin belirleyicilerinden olmadığı, benzer şekilde yaşam memnuniyetinin de iş memnuniyeti tahmininin de kullanılamayacağına ilişkin bulgular elde etmiştir.

Chacko, 1983 yılında yapmış olduğu “Job and Life Satisfaction: A Causal Analysis of Their Relationships” adlı çalışmada; Michigan Üniversitesi Anket Araştırması Merkezi’nce 1973 ve 1977 yıllarında gerçekleştirilmiş olan 1086 birimden oluşan bir örneklemle çalışmış ve sonuç olarak iş memnuniyetinin yaşam memnuniyeti kaynaklarından biri olduğunu, aralarında pozitif bir ilişki bulunduğu yani taşma yaklaşımının geçerli olduğunu ancak çalışma koşulları ile yaşam memnuniyeti arasında negatif bir ilişki bulunduğunu yani dengeleme yaklaşımının geçerli olduğunu, iş koşulları memnuniyet verici olmayan bireylerin özel yaşamda aktivitelere yöneltikleri sonucuna ulaşmıştır.

Rice, Near ve Hunt, 1980 yılında yapmış oldukları “The Job-Satisfaction / Life-Satisfaction Relationship: A Review of Empirical Research” adlı çalışmada; 23 çalışmada raporlanmış olan 350’den fazla iş ve yaşam memnuniyeti ilişkisi gözden geçirilmiş ve çalışmaların %90’ından fazlasında, ilişkinin yönünün pozitif olduğu görülmüştür.

Orpen, 1978 yılında yapmış olduğu “Work and Nonwork Satisfaction: A Causal-Correlational Analysis” adlı çalışmada; 173 yönetici ile yüz yüze anket yapılarak oluşturulan veri seti baz alınarak, iş yaşamı memnuniyeti ile özel yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki ile ilgilenmiş; veriler arasındaki nedensellik analiz edilmiş, özel yaşam memnuniyetinin nedeni olarak iş yaşamı memnuniyetini almış, daha sonra da iş yaşamı memnuniyetinin nedeni olarak özel yaşam memnuniyetini almıştır. Sonuç olarak iş yaşamı memnuniyetinin özel yaşam memnuniyetine daha çok etkisi olduğunu; yani taşma etkisinin kaynağının, daha çok iş yaşamı olduğu bilgisine ulaşmıştır.

Rousseau, 1978 yılında yapmış olduğu “Relationship of Work to Nonwork” adlı çalışmada; bir elektronik firmasında çalışan 139 çalışandan elde ettiği verileri kullanarak, iş hayatı ve özel hayat arasında pozitif bir ilişki bulmuş; iş ve özel yaşam arasındaki ilişki modelinin ‘taşma modeli’ ile örtüştüğü bilgisine ulaşmıştır.

Literatürde, bunların dışında iş yaşamı ile özel yaşam arasında geçirilen zaman ve kalitesi açısından denge kurmakla ilgili çalışmalara da rastlanmıştır.

İş ve yaşam memnuniyeti ile ilgili ulusal eserler incelendiğinde ise, bu eserlerin çoğunun belli bir ile ya da belli özellikteki bireylere yönelik çalışmalar olduğu görülmüştür. (Örneğin Mersin ili, öğretmenler, akademisyenler, otomotiv sektörü çalışanları vs.)

Bunların dışında sadece yaşam memnuniyetine ya da sadece iş memnuniyetine yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır.

Konuyla ilgili, ulusal literatürde yer alan başlıca iki makale şöyle özetlenebilir:

Kesler, 2006 yılında yapmış olduğu “Çalışma Yaşamı ile Yaşam Doyumu İlişkisine Teorik Bakış” adlı eserinde; çalışma yaşamı ile yaşam memnuniyetine ilişkin çeşitli kuramsal yaklaşımları açıklamıştır. Kesler, 2005 yılında yapmış olduğu “İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Bir

Uygulama” adlı bir başka çalışmada 11 işletmeye uygulanan 562 anket verisi ile çalışmış, Brayfield ve Roth’un geliştirmiş olduğu iş doyum ölçeği ve Deiner, Emmons, Larsen ve Griffin’in geliştirmiş olduğu yaşam doyum ölçeğini kullanmış, Varyans, Korelasyon ve Regresyon Analizleri’ni uygulayarak değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmış, özet olarak iş doyumunu ile yaşam doyumunu arasında istatistiksel olarak anlamlı, çift yönlü, pozitif, orta düzeyde bir ilişki saptamıştır. Kesler’in çalışmalarında iş yaşamındaki doyum düzeyinin genel yaşam doyumunu açıklama oranı %12 olarak bulunmuştur. Ayrıca tüm deneklerin yaşam doyumunu ortalaması, iş doyumunu ortalamalarından düşük çıkmıştır.

Uyguç, Duygulu, Arbak ve Çıraklar’ın 1998 yılında yapmış olduğu “İş ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Üç Temel Varsayım Altında İncelenmesi” konulu çalışmada; 335 kişilik örnekleme çalışılmış ve sonuç olarak örneklemin yaklaşık %70’inde taşma modelinin geçerli olduğu yani kişilerin büyük çoğunluğunda iş hayatı memnuniyetinin artması durumunda yaşam memnuniyetinin de artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada ayrıca Hiyerarşik Regresyon Analizi modeli kurulmuş, iş doyumunun yaşam doyumundaki değişimlerin ancak %6’sını açıklayabildiği görülmüştür.

Metodoloji: Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi

İş yaşamı ile özel yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki konusu, 1950’lerden beri psikologların, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri alanında çalışanların, işletmecilerin yani farklı disiplinlerden pek çok sosyal bilimcinin ilgisini çekmektedir.

Ulusal literatürde, kapsam olarak tüm Türkiye’yi içeren bir örnekleme çalışılan, iki alt yaşam alanı arasındaki ilişkinin çok değişkenli tekniklerle analiz edildiği ve çeşitli özelliklere göre alt gruplarda bu ilişkinin değişiminin araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın amacı; iş ve özel yaşam memnuniyeti arasında ilişki olup olmadığının, ilişki mevcutsa bu ilişkinin düzeyinin belirlenmesi ve ilişkinin düzeyinin temel demografik özellikler ile iş yapısının çeşitli özellikleri açısından farklı alt gruplara göre değişiklik gösterip göstermediğinin araştırılmasıdır.

Çalışmada TÜİK tarafından 2008 yılı Aralık ayında yüz yüze anket yolu ile toplanmış “Yaşam Memnuniyet Anketi” verileri kullanılmıştır. Ankette, Türkiye sınırları içinde bulunan hanelerde yaşayan 18 ve daha yukarı yaştaki tüm kişiler kapsamaktadır. Anakütlesi Türkiye olan bu çalışma için örneklem tabakalı iki aşamalı sistematik küme örnekleme tekniği ile oluşturulmuştur.

Konu, iş ve özel yaşam memnuniyeti olduğundan, çalışarak kazanç elde eden kişiler üzerinde analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan birim sayısı kayıp gözlemler de ayıklandıktan sonra 6465’ten 2030’a düşmüştür.

Bildiği gibi, ikincil veri kullanmanın avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Bu çalışma açısından bakıldığında en önemli dezavantaj, iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyetini ölçmeye çalışırken konunun uzmanları tarafından hazırlanmış ve literatürde kabul görmüş bir ölçeğin kullanılmamasıdır. Başlıca avantajları ise, verilerin TÜİK gibi resmi bir kurum tarafından, sağlıklı bir şekilde, Türkiye’nin dört bir yanından toplanmış olması ve örneklem hacminin büyük olmasıdır.

Çalışmada kullanılan değişkenler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

İş yaşamı memnuniyetini ölçmek için kullanılan anket soruları:

Set 1: İş Yaşamı Memnuniyeti

- İşyerindeki ilişkilerden memnun musunuz?
- İşinizden memnun musunuz?
- İşinizden elde ettiğiniz kazancınızdan memnun musunuz?

Özel yaşam memnuniyetini ölçmek için kullanılan anket soruları:

Set 2: Özel Yaşam Memnuniyeti

- Aynı evde yaşadığınız kişilerle ilişkilerinizden memnun musunuz?
- Arkadaşlarınızla ilişkilerinizden memnun musunuz?

- Akrabalarınızla ilişkilerinizden memnun musunuz?
- Komşularınızla ilişkilerinizden memnun musunuz?

Her iki değişken setindeki soruların hepsine ilişkin sıklık ise; 1: Çok memnunum, 2: Memnunum, 3: Orta, 4: Memnun değilim, 5: Hiç memnun değilim şeklindedir.

Bunların yanısıra çalışmada demografik değişkenlere (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim), çalışılan işteki pozisyon (maaşlı, işveren, kendi hesabına, yevmiyeli) ve işin yer aldığı sektör (kamu-özel) değişkenlerine de yer verilmiştir.

İki ya da daha fazla sayıda değişken seti arasındaki ilişki yapısı çok değişkenli analiz tekniklerinden Kanonik Korelasyon Analizi ile incelenebilmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bulguların güvenilirliği ise bir takım varsayımların geçerliliğine bağlı olmaktadır. Görüldüğü gibi çalışmada kullanılan değişkenlerin hepsinin ölçek tipi özünde ordinaldir. Kategorik verinin sözkonusu olduğu durumlarda, varsayımların sağlanamaması nedeniyle iki değişken seti arasındaki ilişkiyi ölçmek için Kanonik Korelasyon Analizi'nden yararlanılamamakta, alternatif olarak Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi kullanılabilir. Bu nedenle yukarıda belirtilen değişken setleri arasındaki ilişki yapısını incelemek için Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi yöntemi kullanılmıştır.

Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi 1980'li yıllarda Gifi ve de Leeuw tarafından dünyaya tanıtılan bir tekniktir. (de Leeuw, 1988, s.4) Teknik, farklı başlangıç noktalarından yola çıkılarak tanımlanabilmekte olup bu çalışmada Homojenlik Analizi yardımıyla açıklanacaktır.

Homojenlik Analizi, Optimal Ölçeklemeli çok değişkenli analiz tekniklerinin (Gifi sistemine dayanan doğrusal olmayan çok değişkenli analiz teknikleri) temelidir. Geometrik olarak Homojenlik Analizi'nin

amacı; düşük boyutlu bir Öklit uzayında nesnelere ve kategorileri haritalamaktır. Her bir nesnenin (bireyin, gözlemin); analizde yer alan tüm değişkenlerin ilgili kategorileri ile bir bağlantısı (kenarı) bulunmaktadır. Amaç; bu kenar uzunluklarının kareler toplamını en küçükleyen bir grafik çizmektir. (Michailidis ve de Leeuw, 1998, s.307)

Kenar uzunlukları, Homojenlik Analizi'nde yer alan temel matrisler yardımıyla ifade edilmektedir. Bu temel matrisler ise G_j gösterge matrisi, Y_j kategori sayısallaştırmaları matrisi ve X nesne skorları matrisidir. Analize konu olan tüm nesnelere satırlarda, j . değişkenin kategorileri ise sütunlarda gösterilmek üzere, G_j matrisi ($n \times k_j$) tüm nesnelere ilgilenecek değişkenin hangi kategorisinde yer aldıklarını belirten bir matristir. Y_j matrisi ($k_j \times p$), j . değişkenin kategorilerine tayin edilen yeni ölçek noktalarının yer aldığı kategori sayısallaştırmaları matrisidir. X matrisi ($n \times p$) ise, kategori sayısallaştırmaları ve gösterge matrisleri baz alınarak hesaplanan nesne skorları matrisidir.

Bir kenarın uzunluğu, tanımlanmış olan temel matrisler ile aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$(X - G_1 Y_1)$$

İlgilenilen nesnenin tam olarak tanımının yapılabilmesi için tüm değişkenlerin ilgili kategorilerine ilişkin uzunlukların hesaba katılması gerekmektedir:

$$(X - G_1 Y_1), \dots, (X - G_m Y_m)$$

Herhangi bir nesnenin, toplam değişken sayısı olan m adet kenarı olacaktır. Herhangi bir kenar için temsili bir ifadeye şu şekilde ulaşılabilir:

$$[(X - G_1 Y_1)^2 + \dots + (X - G_m Y_m)^2] / m$$

Analizde, bu temsili ifadenin minimizasyonu amaçlanmaktadır.

Aşağıda yer alan fonksiyon ise aynı ifadenin farklı bir gösterim biçimi olup, *kayıp fonksiyonu* ismini almaktadır.

$$\sigma(X; Y_1, \dots, Y_m) = m^{-1} \sum_{j=1}^m SSQ(X - G_j Y_j) = m^{-1} \sum_{j=1}^m tr(X - G_j Y_j)(X - G_j Y_j)$$

Kayıp fonksiyonunun eş zamanlı olarak X ve Y_j 'ler üzerinden minimize edilmesi istenmektedir. $X = 0$ ve $Y_j = 0$ durumundan kaçınarak anlamlı bir çözüm elde edebilmek için bazı kısıtlar eklenmelidir. Bu kısıtlar 'normalizasyon kısıtları' olarak adlandırılmaktadırlar.

$$X'X = nI, u'X = 0$$

u '; elemanları 1 olan $(1 \times n)$ boyutunda bir vektördür.

Bir Dalgalı En Küçük Kareler Algoritması (Alternating Least Squares: ALS) ile bahsedilen kısıtlar altında ilgili minizasyon problemi çözümlenmesi gerçekleştirilebilir.

İlk adımda kayıp fonksiyonu, X değerleri sabit tutularak, Y_j değerleri üzerinden en küçüklenir. Yani; X 'lerin sabit olduğu varsayımı altında minimum sonucu veren Y_j 'ler tahmin edilmektedir. Bir sonraki aşamada kayıp fonksiyonu Y_j 'ler sabit tutularak X 'ler üzerinden minimize edilir. Algoritmanın üçüncü ve son adımında ise nesne skorları değerleri uygun bir prosedür (örneğin Gram-Schmidt) yardımıyla ortotonormalleştirilir. (Michailidis ve de Leeuw, 1998, s.308-309) Bu iteratif yaklaşım; yakınsama sağlanıncaya kadar -bir başka deyişle kayıp fonksiyonunun değeri minimize olana kadar- devam eder. Böylelikle nesne skorları ve kategori sayısallaştırmaları elde edilir. (Aytaç ve Bayram, 2001, s.39-41)

Gifi tekniklerinde verilere doğrusal olmayan dönüşümler uygulanarak değişkenlerin kategorilerine yeni ölçek noktaları tayin edilmesi, bir başka deyişle kategorik verilerin nicel verilere dönüştürülmesi işlemi (sayısallaştırma) gerçekleştirilmektedir.

Sayısallaştırma, tekli ya da çoklu olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır:

Değişken kategorileri öncelikle analizin amaç fonksiyonunu optimize edecek şekilde sayısallaştırılmaktadırlar. Böylelikle optimal kategori sayısallaştırmaları elde edilmiş olur. Bu durum tekli sayısallaştırma durumudur. Değişken kategorileri için sayısallaştırma işlemi -bağımsızlık kısıtı altında- yeniden gerçekleştirilebilir. Bu durum çoklu sayısallaştırma durumudur. Çoklu sayısallaştırmada, sayısallaştırma işlemi -birbirlerinden bağımsız olacak şekilde- p (analizdeki boyut sayısı) kere yapılmaktadır. Böylelikle analizin her bir boyutu için değişken kategorileri sayısallaştırılmış olurlar. Boyutlar arası bağımsızlık olduğundan, bu sayısallaştırma işlemi de her seferinde öncekiler-

den bağımsız olması kısıtı altında gerçekleştirilmektedir. Sonuç olarak çoklu sayısallaştırma durumunda herhangi bir değişkenin kategorileri için p adet (birbirlerinden bağımsız) değer seti elde edilmektedir. (Gifi, 1996, s.69-70)

Gifi tekniklerinin temeli, yani başlangıç noktası olarak görülen Homojenlik Analizi'nde analize dahil edilen değişkenlerin hepsi nominal ölçek düzeyinde olup, çoklu sayısallaştırma kullanılmaktadır. Yani analizin her boyutu için sayısallaştırma bağımsız şekilde yapılmaktadır.

Tekli sayısallaştırma durumunda analizin işleyişine nominal, ordinal ve nümerik (aralık ve oransal ölçek) gibi farklı ölçek tipleri ile ölçülmüş veriler dahil edilebilmekte iken, çoklu sayısallaştırma işlemi sadece nominal değişkenler için yapılabilmektedir. Bunun sebebi değişken kategorilerinin yeni değerleri elde edilirken, büyüklük sıralamasına ilişkin bir kısıt koyulduğu takdirde, sayısallaştırma işleminin analizin herhangi bir boyutunda önceki boyuttan bağımsız olarak elde edilememesidir. Bir başka deyişle; aynı ölçek kısıtları altında p boyutta, birbirinden bağımsız sayısallaştırmaların elde edilememesi yani aynı ölçek kısıtı altında optimal sayısallaştırılan değişkenlerin kategori sayısallaştırmalarının boyutlar arası bağımlı olmasıdır. (Michailidis ve de Leeuw, 1998, s.319)

Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi'nde, Homojenlik Analizi'nden farklı olarak değişken setleri kavramı sözkonusudur. Yani analizde yer alan değişkenler setlere ayrılmakta, bu setler arasındaki ilişki yapısı incelenmektedir. O halde Homojenlik Analizi, Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi'nin her sette tek değişkenin bulunduğu özel bir durumu olarak düşünülebilir. (Van de Geer, 1993, s.95)

Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi'nde her bir sette birden fazla değişken mevcut olduğundan; analizde yer alan setler bazında, setlerde yer alan tüm değişkenler için *kayıp* ayrı ayrı hesaba katılmalıdır.

$$\text{Minimize } \sigma(X, Y) = \sum_{k=1}^K \text{tr} \left(X - \sum_{j \in J_k} G_j Y_j \right)' \left(X - \sum_{j \in J_k} G_j Y_j \right)$$

$$\text{Kısıtlar: } u'X = 0, X'X = nI$$

J_k , k . set içinde yer alan değişken sayısıdır.

Son ifade ile Homojenlik Analizi'nden Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi'ne geçilmiş olup, formül çoklu sayısallaştırma durumunu belirtmektedir. Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon

Analizi'nde bazı değişkenler için Y_j matrisine rank 1 kısıtı uygulanmakta iken (tekli sayısallaştırma durumu) bazılarında uygulanmayabilir. Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi'nin, tekli ve çoklu sayısallaştırmaların ikisini de ifade eden en genel formülü aşağıdaki gibidir. (Van der Burg, de Leeuw ve Verdegaal, 1984, s.7-8)

$$\text{Minimize } \sigma(X, Y) = \sum_{k=1}^K \text{tr} \left(X - \sum_{j \in J_k} G_j Y_j \right) \left(X - \sum_{j \in J_k} G_j Y_j \right)$$

Minimizasyon kısıtları: $u'X = 0, X'X = nI$

Bazı değişkenler için; $Y_j = y_j a_j'$ ve $G_j y_j \in C_j$

C_j, h_j değişkenine uyan nominal, ordinal ya da nicel dönüşüm setini tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi, Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi işleyişinde tekli dönüşüme de çoklu dönüşüme de izin vermektedir. Dolayısıyla analizin işleyişinde nominal, ordinal ya da nicel değişkenler yer alabilmektedir. Tüm değişkenlerin nicel olması durumunda ise Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi, Kanonik Korelasyon Analizi ile aynı olacaktır.

Uygulama

Verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır.

Analiz kapsamında verilere öncelikle Güvenilirlik Analizi uygulanmış, elde edilen güvenilirlik katsayıları değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde yer almakta olduğu (iş yaşamı memnuniyeti değişken setine ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,586; özel yaşam memnuniyeti değişken setine ilişkin güvenilirlik katsayısı ise 0,643) görülmüştür.

Açıklama Dipnotu: Sınırlara ilişkin bir kaynak bul!

Değişkenlere İlişkin Frekans Tabloları

Aşağıda ankete katılanların demografik özelliklerine ait dağılımı, iş yaşamlarına ait üç ve özel yaşamlarına ait dört soruya verdikleri cevaplarla ilgili frekans dağılımları ve oranları verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans Dağılımı

Değişken İsmi	Değişken Kategorileri	Frekans	Oran (%)
Cinsiyet Değişkeni:	Erkek	1654	81,5
	Kadın	376	18,5
Medeni Durum Değişkeni:	Bekar	418	20,6
	Evli	1612	79,4
Yaş Değişkeni:	18-29	548	27
	29-36	485	23,9
	36-44	507	25
	44+	490	24,1
Eğitim Değişkeni:	İlkokul	805	39,7
	Ortaokul	332	16,3
	Lise	501	24,7
	Yüksekokul	132	6,5
	Üniversite+	260	12,8

Tablo 1'de görüldüğü gibi katılımcıların büyük çoğunluğu (4/5) erkeklerden oluşmaktadır. Çalışmanın iş yaşamı memnuniyetini ölçebilmek adına, çalışarak kazanç elde eden bireyler üzerinde gerçekleştirilmiş olduğu belirtilmişti. Toplumumuzda kadınlar çoğunlukla ev hanımı olup çalışmamakta, ya da ücretsiz işçi (örneğin tarım) olarak çalışmakta, kazançları bulunmamaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun erkek olması bu kısıtlı? açıklanabilmektedir.

Cevaplayıcıların büyük çoğunluğunun (4/5) evli olduğu görülmektedir. Bu durum, çalışmanın 18 yaş üzerindeki bireylere uygulanmış olması ve ülkemizde evlilik yaşının düşük olması ile açıklanabilir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (4/5'i) 18-45 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yaklaşık %40'ı ilkökul mezunu, %16'sı ortaokul mezunu, %25'i lise mezunu olup, geri kalanı ise yüksek öğrenim görmüştür.

Tablo 2. "İş Yaşamı" Değişkenleri Frekans Dağılımı Tablosu

İş Yaşamı Değişkenleri Memnuniyet Düzeyi	İş yerindeki İlişkilerden Memnuniyet		İşten Memnuniyet		Kazançtan Memnuniyet	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Çok Memnunum	200	9,9	179	8,8	51	2,5
Memnunum	1556	76,7	1198	59	607	29,9
Orta	213	10,5	308	15,2	525	25,9
Memnun Değilim	58	2,9	293	14,4	669	33
Hiç Memnun Değilim	3	0,1	52	2,6	178	8,8

Tablo 2'de görüldüğü gibi iş yerindeki ilişkilerden ve işten memnuniyet oranları oldukça yüksekken, kazançtan memnuniyet oranı ise düşüktür.

Katılımcıların yaklaşık %80'i özel sektörde çalışmakta olup, çoğunluğu (yaklaşık %64) düzenli ücretli (maaşlı) olarak çalışmaktadır.

Tablo 3. "Özel Yaşam" Değişkenleri Frekans Dağılımı Tablosu

Özel Yaşam Değişkenleri Memnuniyet Düzeyi	Aynı Evde Yaşanılan Kişilerle Olan İlişkiden Memnuniyet		Arkadaşlarla Olan İlişkiden Memnuniyet		Akrabalarla Olan İlişkiden Memnuniyet		Komşularla Olan İlişkiden Memnuniyet	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Çok Memnunum	463	22,8	272	13,4	179	8,8	174	8,6
Memnunum	1456	71,7	1554	76,6	1400	69	1472	72,5
Orta	86	4,2	174	8,6	286	14,1	265	13,1
Memnun Değilim	22	1,1	29	1,4	139	6,8	105	5,2
Hiç Memnun Değilim	3	0,1	1	0,0*	26	1,3	14	0,7

Tablo 3'te özel yaşamdaki memnuniyet oranlarının tüm değişkenlerde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısı ile Tablo 2 ve 3 sonuçları birlikte değerlendirildiğinde özel yaşamda daha fazla memnuniyet olduğu gözlenmektedir.

Analiz Sonuçları

Veri setine Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi uygulanması sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

Metodoloji başlığında açıklandığı gibi nesne skorları ve kategori sayısallaştırmalarını belirlemek için kayıp fonksiyonundan yararlanılmaktadır. İterasyon yoluyla kayıp fonksiyonu minimize edilerek durağanlık sağlanmakta yani nesne skorları ve kategori sayısallaştırmaları belirlenmektedir. 96 iterasyon ile yakınsama sağlanmış, son 2 adımda belirtilen kesim noktasının altında bir fark değeri elde edilerek iterasyon sonlandırılmıştır. Sonuç olarak 96 iterasyonla çözüme ulaşılmış, kategori sayısallaştırmaları ve nesne skorları değerleri belirlenmiş, kayıp fonksiyonu minimize edilmiştir.

Tablo 4'te yer alan değerler, analizin genel anlamlılığı yani verilerin analize ne kadar uyduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 4. Analiz Özeti Değerleri

		Boyut		Toplam
		1	2	
Kayıp	Set 1	0,168	0,409	0,577
Fonksiyonu	Set 2	0,168	0,409	0,577
	Ortalama	0,168	0,409	0,577
Özdeğer		0,832	0,591	
Uyum				1,423

Kayıp ve uyum (fit) değerleri çözümün ne kadar iyi olduğunun göstergeleridir.

Her boyut için kayıp yani homojenlikten sapma; nesne skorlarındaki değişkenliğin, değişkenlerin ağırlıklı kombinasyonu ile yani kanonik değişken skoru ile hesaplanamayan kısmıdır.

Bilindiği gibi özdeğer, bir matrisi basitleştirmek için kullanılan bir araç, bir denklemin kökü yani sistemin işleyişine ilişkin özet bir değerdir.

Herhangi bir boyutta X_j 'ye ilişkin skorlar n adet olup bunlar; $G_j Y_j$ matrisinin ilgili boyutu gösteren sütununda yer almaktadır. Nesnelere her bir değişkene göre olan skorların ortalaması olarak tanımlanan X matrisinin, bu boyut için sayısal değerleri (yani ilgili sütunu alınır); n adet değer çifti elde edilmiş olur. Bu iki seri arasındaki korelasyon katsayısının karesinin; s . boyut için j . değişkenin ayrımsama ölçütüne eşittir. Buradan da anlaşılacağı gibi ayrımsama ölçütü herhangi bir değişken için ilgili boyutta homojenliğin bir ölçüsüdür.

Birinci boyut için analizde yer alan tüm değişkenlerin ayrımsama ölçütlerinin ortalaması alınır, birinci boyutun özdeğerine ulaşılır. Bu özdeğer; çözümlemenin 1. boyutta uyum değerinin bir ölçüsüdür.

Birinci boyut için özdeğer; 1 değeri ile birinci boyutun ortalama kayıp değeri (0,168) arasındaki farka eşittir ($1 - 0,168 = 0,832$). İkinci boyut için özdeğer ise, aynı şekilde ($1 - 0,409 = 0,591$) olarak elde edilir. Özdeğerler toplamı, toplam uyum değerini vermektedir. Buna göre toplam uyum $0,832 + 0,591 = 1,423$ olmaktadır.

Maksimum uyum değeri, boyut sayısına (2) eşittir. Ortalama kayıp değeri ise, maksimum uyum ile gerçekleşen uyum arasındaki fark olan, $2 - 1,423 = 0,577$ 'dir.

İki setin olduğu durumlarda boyut başına kanonik korelasyon katsayısı aşağıdaki formülle elde edilir:

$$\rho_d = 2.E_d - 1$$

Birinci boyutta hesaplanan kanonik korelasyon katsayısı $2 \times 0,832 - 1 = 0,664$ iken ikinci boyuttaki korelasyon katsayısı $2 \times 0,591 - 1 = 0,182$ 'dir.

Yani iş yaşamı memnuniyeti ile özel yaşam memnuniyeti değişken setleri arasında orta-üst düzeyde (yaklaşık %66) bir ilişki bulunmaktadır.

Elde edilen bu sonucun, yurtiçi literatüre paralel olduğu gözlenmiştir.

Araştırmanın konusunu oluşturan iş yaşamı memnuniyeti ile özel yaşam memnuniyeti arasında bulunduğu tespit edilen %66'lık ilişkinin çözümlenmesinde, analiz kapsamında yer alan değişkenlerin hangilerinin daha önemli olduklarını belirlemek için ağırlık ve yük değerleri hesaplanmaktadır.

Tablo 5'te değişkenlere ilişkin ağırlık değerleri bulunmaktadır. Bunlar analizde kullanılan değişkenlerin, kanonik değişkenlerin elde edilmesindeki katsayılarıdır.

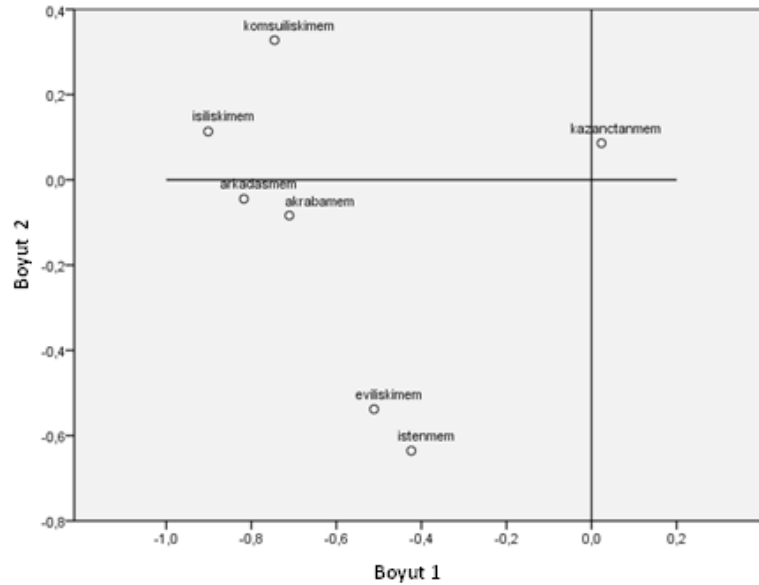
Tablo 5. Ağırlık Değerleri ve Bileşen Yükleri Tablosu

Set No	Değişkenler	Ağırlık Değerleri		Bileşen Yükleri	
		Boyut		Boyut	
		1	2	1	2
Set 1	İşlişkimem	-0,854	0,395	-0,901	0,113
	İştenmem	-0,141	-0,826	-0,424	-0,636
	Kazançtanmem	0,081	0,248	0,023	0,086
Set 2	Evlişkimem	-0,134	-0,679	-0,511	-0,538
	Akrabamem	-0,217	-0,1	-0,711	-0,084
	Arkadaşmem	-0,44	-0,083	-0,817	-0,045
	Komşuilişkimem	-0,335	0,651	-0,745	0,328

Değişkenlerin ağırlık değerleri, çözümün uyum değerine olan katkılarını göstermektedir. Örneğin 1. sette yer alan işlişkimem değişkeninin 1. boyutun uyum değerine ve 2. sette yer alan iştenmem değişkeninin 2. boyutun uyum değerine katkısı en yüksektir.

Bileşen yükleri değerleri, sayısallaştırılmış değişken ile nesne skorları arasındaki korelasyon katsayılarıdır.

Şekil 1'de orjinden ilgili değişken noktalarına birer vektör çizildiği düşünülürse; vektörün boyu, ilgili değişkenin çözümdeki yararlılığının ve öneminin bir göstergesi olacaktır.

Şekil 1. Bileşen Yüklerinin Grafikselleştirilmesi

En önemli değişkenlerin; iş ilişkilerinden memnuniyet ve işten memnuniyet değişkeni olduğu anlaşılmaktadır.

Analiz kapsamında aykırı gözlem bulunması, elde edilen sonuçların güvenilirliği üzerinde olumsuz etkiye neden olmaktadır. Nesne skorlarının da grafiğine bakılmış, çözüm sürecini etkileyecek kayıp gözlem olabilecek bir veri göze çarpmamıştır.

Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi ile elde edilen kanonik korelasyon katsayısının yönü belli olmadığından, korelasyon katsayısı dikkatli yorumlanmalıdır. Korelasyon tanım itibarı ile birlikte değişme demektir. Ayrıca setler belirlenirken bağımlı-bağımsız değişken seti ayrımı yapılmaz.

İş ve özel yaşam memnuniyet setleri arasında %66'lık bir ilişki olduğu görülmüştür. Ancak bu katsayı iliş-

kinin derecesini verip, yönünü belirtmediğinden özel ve iş yaşamı memnuniyetlerinin aynı ya da farklı yönlü ilişkili olduklarını belirlemez. Bunun için çapraz tablolarda yer alan frekansların büyüklüklerine dikkat edilmiş ve pozitif yönlü ilişkinin sözkonusu olduğu görülmüştür. Yurtiçi literatür taramasının da 'taşma yaklaşımı'na ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma ile elde edilen bulguların literatür ile örtüştüğü görülmüştür.

Verilerin tamamıyla yapılan analiz ile özel yaşam memnuniyeti ile iş yaşamı memnuniyeti arasındaki %66 düzeyindeki ilişkinin bazı temel demografik özelliklere ve iş yaşamına ilişkin değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmek amacı ile analiz tekrar edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 6. Demografik Değişkenler ve İş Durumu Değişkenleri Kategorilerine Göre Elde Edilen Özet Sonuçlar

<i>Değişken İsmi</i>	<i>Değişken Kategorileri</i>	<i>Özdeğer</i>	<i>Kanonik Korelasyon Katsayısı</i>
Cinsiyet	Erkek	0,84	0,68
	Kadın	1*	1*
Medeni Durum	Evli	0,843	0,686
	Bekar	0,793	0,586
Yaş	18-29	0,86	0,72
	29-36	0,824	0,648
	36-44	0,878	0,756
	44+	0,836	0,672
Eğitim	İlkokul	0,845	0,69
	Ortaokul	0,841	0,682
	Lise	0,799	0,598
	Yüksekokul	0,831	0,662
	Üniversite	0,822	0,644
İş Durumu	Maaşlı	0,818	0,636
	İşveren	0,905	0,81
	Kendi Hesabına	0,85	0,7
	Yevmiyeli	0,795	0,59
İş- Sektör	Kamu	0,814	0,628
	Özel	0,831	0,662

Tablo 6'da görüldüğü gibi; erkeklere kıyasla, kadınların iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyetleri arasında çok daha güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Hatta bu ilişki %100'e yakın bir değer olarak hesaplanmıştır. Yani özel yaşamlarından memnun olan kadınların bu memnuniyetleri iş yaşamlarına çok güçlü bir şekilde yansımaktadır.

Kategoriler bazında ayrı ayrı gerçekleştirilen analiz sonucunda elde edilen kanonik korelasyon katsayılarına göre, hiç evlenmemiş olanlara kıyasla, evli kişilerin iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyetleri arasında daha güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Yaş değişkeni kategorilerine göre, kanonik korelasyon katsayıları çeşitlilik göstermekte olup, aralarındaki büyüklük farkının çok yüksek olmadığı gözlenmiştir. En yüksek ilişki 36-44 yaşlarındaki bireylerde görü-

lürken, en düşük ilişki 29-36 yaşlarındaki bireylerde görülmüştür.

Eğitim değişkeninin kategorilerine göre, iş ve özel yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki düzeyinin çok fazla değişmediği görülmektedir.

İş durumu değişkeni kategorilerine bakıldığında ise; en yüksek ilişki işverenlerde görülürken, en düşük ilişkinin yevmiyeli çalışanlarda olduğu, kamu ya da özel sektörde çalışmaya göre iş ve özel yaşam memnuniyet ilişkisi düzeyinin çok fazla değişmediği görülmüştür.

Böylelikle, %66 olarak saptanmış olan iş yaşamı memnuniyeti ile özel yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkisi düzeyinin, çeşitli alt gruplara göre yaklaşık olarak %59'lara düşebildiği ve yine yaklaşık olarak %100'lere çıkabildiği saptanmıştır.

Sonuç

Yaşam memnuniyetinin, iş yaşamı ve özel yaşam olmak üzere temel iki alt boyutu vardır. İş yaşamı memnuniyeti ve özel yaşam memnuniyeti arasında etkileşim olması beklentisi ile, bu etkileşimi açıklamaya yönelik olarak farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir.

İş yaşamı memnuniyeti ve özel yaşam memnuniyeti ile ilgili yurtiçi literature incelendiğinde çalışmaların çoğunun belli bir bölgeye, mesleğe ya da belli bir sektöre yönelik olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı; meslek ve bölge ayrımı yapmadan, Türkiye geneli için iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyeti arasında bir ilişki olup olmadığının, ilişki var ise bu ilişkinin yapısının araştırılmasıdır.

Çalışmada TÜİK Yaşam Memnuniyet Anketi (2008) verilerinden yararlanılmıştır. Çalışarak kazanç elde eden 2030 kişinin anket verileri kullanılarak Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi ile bulgulara ulaşılmıştır.

Analiz sonucunda; iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyeti arasında % 66 düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. İlişkinin yönü, çapraz tablolarda yer alan frekansların büyüklüklerine dikkat edilerek yorumlanmış; taşma yaklaşımı ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, yurtiçi literatür ile örtüşmüştür; Türkiye geneli için iş yaşamı ve özel yaşam memnuniyeti arasında aynı yönlü, orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır.

Elde edilmiş olan bu ilişki katsayısının, çeşitli alt gruplarda değişip değişmediği de araştırılmış; bu ilişki katsayısının özellikle demografik değişkenlerin kategorilerine göre çok farklılaşabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye geneli için elde edilen ilişkinin derecesi kadınlar sözkonusu olduğunda artarken, yevmiyeli çalışanlar sözkonusu olduğunda ise düşmektedir. Özel yaşamlarından memnun olan kadınlar bu memnuniyetlerini iş yaşamlarına da pozitif yönde yansıtmaktadırlar. Türkiye geneli için orta üst seviyede olan bu ilişki derecesi, kadınlarda üst sınıra yaklaşmaktadır.

Çalışma bulgularının ışığında; bu konuda ya da bu analiz tekniği uygulaması ile gerçekleştirilecek her çalışma için konu ile ilgili önemli olabilecek değişkenlerin kategorilerine göre analizin tekrar edilerek elde edilmiş olan ilişki katsayısının tepkisinin incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Aytaç, Mustafa ve Nuran Bayram. (2001).** Çoklu Karşılık Getirme Analizi ve Öğretim Elemanları Üzerinde Bir Uygulama. DİE: İstatistik Araştırma Sempozyumu, Ankara. <http://idari.cu.edu.tr/sempozyum/bil30.htm> (14 Şubat 2008).
- Brief, A.P. ve Hollenbeck, J.R. (1985).** Work and the Quality of Life. *International Journal of Psychology* (20), 199-206.
- Can Yusuf ve Soyer Fikret. (2008).** Mesleki ve Sosyo-Ekonomik Beklenti İle Yaşam Tatmini Arasındaki İlişki: Beden Eğitimi Öğretmenleri Üzerinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 10 (4), 24-33. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/besyo/article/view/1029> (14 Mayıs 2010)
- Chacko, T.I. (1983).** Job and Life Satisfaction: A Causal Analysis of Their Relationships. *Academy of Management Journal* 26 (1), 163-169.
- De Leeuw, J. (1988).** Multivariate Analysis with Optimal Scaling. *Proceedings of the International Conference on Advances in Multivariate Statistical Analysis*, Indian Statistical Institute, 127-160.
- Elizur, D. (2006).** Work and Nonwork Relations: The Conical Structure of Work and Home Life Relationship. *Journal of Organizational Behavior* 12 (4), 313-322.
- Frone, M.R. , Russell, M. Ve Cooper, M.L. (1994).** Relationship between Job and Family Satisfaction: Causal or Noncausal Covariation. *Journal of Management* 20 (3), 565-519.
- Gifi, A. (1996).** *Nonlinear Multivariate Analysis*. 3. Edition. Chichester: John Wiley&Sons Publication.
- Kesler Aşkın (2005).** İş Doyumu Ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. *Çalışma ve Toplum* (4): 77-96. <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=239> (15 Nisan 2010)
- Kesler Aşkın (2006).** Çalışma Yaşamı İle Yaşam Doyumu İlişkisine Teorik Bakış. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası* 55 (1), 897-913.
- Michailidis, G. ve de Leeuw, J. (1998).** The Gifi Syy stem for Nonlinear Multivariate Analysis. *Statistical Science* 13 (4), 1-46. <http://preprints.stat.ucla.edu/204/204.pdf> (12 Aralık 2009)

- Moser, K. ve Schuler, H. (2004).** Is Involvement a Suppressor of the Job Satisfaction – Life Satisfaction Relationship. *Journal of Applied Social Psychology* 34 (11), 2377-2388.
- Near, J.P. (1984).** Relationships between Job Satisfaction and Life Satisfaction: Test of a Causal Model. *Social Indicators Research* (15), 351-367.
- Near, J.P., Rice, R.W. ve Hunt, R.G. (1987).** Job Satisfaction and Life Satisfaction: A Profile Analysis. *Social Indicators Research* (19), 387-401.
- Near, J.P., Smith, C.A., Rice, R.W. ve Hunt, R.G. (1984).** A Comparison of Work and Nonwork Predictors of Life Satisfaction. *Academy of Management Journal* 27 (1), 184-190.
- Orpen, C (1978).** Work and Nonwork Satisfaction: A Causal-Correlational Analysis. *Journal of Applied Psychology* 63 (4), 530-532.
- Rain, J.S., Lane, I.M. ve Steiner, D. (1991).** A Current Look at the Job Satisfaction/Life Satisfaction Relationship: Review and Future Considerations. *Human Relations* 44 (3), 287-304.
- Rice, R.W., Near, J.P. ve Hunt, R.G. (1980).** The Job-Satisfaction / Life-Satisfaction Relationship: A Review of Empirical Research. *Basic and Applied Social Psychology* 1 (1), 37-64.
- Rice, R.W., McFarlin, D.B., Hunt, R.H. ve Near, J.P. (1985).** Job Importance As a Moderator of the Relationship Between Job Satisfaction and Life Satisfaction. *Basic and Applied Social Psychology* 6 (4), 297-316.
- Rousseau, D.M. (1978).** Relationship of Work to Nonwork. *Journal of Applied Psychology* 63 (4), 513-517.
- Steiner, D.D. ve Truxillo, D.M. (1987).** Another Look at the Job Satisfaction – Life Satisfaction Relationship: A Test of the Disaggregation Hypothesis. *Journal of Occupational Behaviour* (8), 71-77.
- Sevimli Figen ve İşcan Ömer Faruk (2005).** Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu. *Ege Akademik Bakış: Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Dergisi* 5 (2), 55-64. <http://eab.ege.edu.tr/pdf/5/C5-S1-2-M7.pdf> (12 Mayıs 2010)
- Shaffer, G.S. (1987).** Patterns of Work and Nonwork Satisfaction. *Journal of Applied Psychology* 72 (1), 115-124.
- Uyguç Nermin, Duygulu Ethem, Arbak Yasemin ve Çıraklar Nurcan H. (1998).** İş ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Üç Temel Varsayım Altında İncelenmesi. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi* 13 (11), 193-204.
- Van der Burg, Eeke, Jan de Leeuw ve Renee Verdegaaal. (1984).** Nonlinear Canonical Correlation with m sets of Variables. Meeting of the Psychometric Society in Jouren-Josas France, 1-31. http://www.datatheory.nl/pdfs/84/84_12.pdf (14 Ocak 2008).
- Van de Geer, John P. (1993).** Multivariate Analysis of Categorical Data: Theory. 2. Edition. California: Sage Publication.
- Van de Geer, John P. (1993).** Multivariate Analysis of Categorical Data: Applications. 2. Edition. California: Sage Publication.